Дядько Данило та тітка Марія. Як тільки минете греблю, кого завгодно спитайте:

— Де живуть? Вам і покажуть:

— Он там зараз за церквою, так собі в садочку хатка. Тільки якщо до них, так добре стукайте, бо хвіртка, мабуть, засунена.

Так їх двоє й жило: в садочку, і хвіртка щоразу засунена. Усі шістдесят років. Дітей не було.

— І не шкода,— казав Данило Харитонович,— за моє добро всякий догодує до смерті.

А тітка Марія додавала:

— От інші вигодували, а вони й пішли в товариші, хіба, думаєте, ото радість матері?

— Еге, ото б ні вдень ні вночі спокою не було, а хвіртка так би й стояла навстіж. Бачимо й чуємо — надивилися вже.

А інколи й діти потрібні були. Тоді Данило гукав через тин:

— Йосипе, Йосипе, ось на-бо чобітки та нехай твої діти трохи попоносять! — і передавав сусіді тільки що скремсані незграбні чоботята і додав: — Тільки щоб у воду не лізли.

Йосип мовчки погоджувався: "Хай собі побавляться новенькими, у мене вони не збалувані обновками". Через тиждень Данило Харитонович знову кричав через тин:

— Йосипе, Йосипе, а винеси-бо чобітки!

Забирав і в неділю чуть світ біг із ними на базар у шевський ряд. Ось і покупець.

— А господи, та невже ж я буду дурити вас? — запевняв Данило Харитонович.— Чобітки шились на замовлення, ну що ж, не вгадав; бачите, попоносило трохи та й вернуло.

Покупець, що приїхав із хуторів, стукав пужалном по підошві, потім проводив ще нігтем і.говорив:

— Дорого!

— Дорого? А боже мій, боже, і що воно за народ пішові Тут хоч би свої повернути, а він дорого, а податки ще.

— Ні, таки дорого,—упирався покупець.

Тоді Данило Харитонович починав хреститися на собор, потім на рясну церкву, потім на кладовищенську і кликав у свідки всіх святих і рівноапостольних, що чобітки шилися на замовлення і собі коштують дорожче.

І хіба вже в ряду показувався той, що збирав місцьове, тоді Данило кидав чобітки в лантух і зникав поміж людом. А коли не траплялося цього, він торгувався, хрестився й божився, аж доки в посуньківській церкві не вдарять на "Достойно"1; ну, тоді вже він чухав потилицю й махав рукою.

— Беріть, задаром віддаюі І біг до церкви.

Він ще не пам'ятає, щоб пропустив коли-небудь хоч одну службу.

А в церкві в нього була своя справа: зразу входив у вівтар, брав у панотця благословення й починав діяти: роздував кадило, гасив свічки, підливав оливи. І так щоразу і аж до самого кінця служби.

По обідні Данило Харитонович відносив до попа часточку і обов'язково питав:

— Чули, отче Ілля, товариші Суса Христа судитимуть? Коли вже бог покарає оцю нечисть?

А панотець завсіди своєї:

— Бог многотерпеливий і многомилостивий. Данило Харитонович зітхав:

— Ох, прегрішенія наші, та й годі. Мабуть, кінець второму пришествію2?

Ідучи додому, він заходив ще й до доморощеного адвоката і питав:

— Чи воно й тепер можна судитися?

— Скільки завгодно,— казав адвокат.

— Ото ж у мене сусіда Сащиха, так ще її дід поставив хату рогом на нашому.

— А ви ще не судилися з нею?

— Та вже, мабуть, літ двадцять, як тягаюся, хай вона зашморгнеться, уже раз були й присудили, щоб, значить, геть хату, так воно ж тоді таке-о почалося, що й закони вже ні по чому.

— Подавайте знову, ми цю справу одним махом.

— Та я й до смерті судитимуся, все просудю, а таки знесу їй хату, не подивлюся, що й удова.

Потім Данило Харитонович забігав до церковного старости і радився, яку б його краще ікону подарувати в церкву від його імені.

Коли панотець одного разу на казанні сповістив, що від парафіян треба обрати представника на з'їзд духівництва, майже всі гукнули:

— Нехай Данило Харитонович послужить!

— Буде з'їзд священнослужителів нащот поділу парафії,— додав піп.

— Ото Данило й поможе, він кожен двір знає, бо як не позивався, то лаявся...

У визначений для з'їзду день Данило Харитоиович з. самого ранку ходив, як засватана дівка, до чобіт і зовсім не присідав. "Люди будуть там з єлеєм та миропомазанием,— думав,— а я з дьогтем..." По обіді, надівши чисту сорочку, чумарку і намастивши оливою голову, Данило Харитоиович пішов на з'їзд.

"Невже ж ото так ніхто й не спитає, куди це я іду? — думай про себе. — Ех, темний іще народ: їм ото все одно, чи ти на базар поспішаєш, чи на тайную, можна сказать, вечерю, а він тобі посупився та й суне, як ведмідь. А нема, щоб так із миром: "Ви ж там, Даниле Харитоновичу, і за мою грішну душеньку перед господом богом..." Вовкулаки!"

Прийшовши до благочинного, Данило Харитонович глянув на подвір'я. Було тихо і порожньо. "Мабуть, таки рано,— подумав він,— ще встигну і до домкому збігати... Що вони, бісові личини, накинули мені

якусь голодну дитину, та воно ж, хай їм щезне, нам вуха пооб'їдає, а користь яка?"

За півгодини Данило Харитонович повертався назад сердитий: накинули-таки дитину. А в дворі благочинного вже стояли тачанки.

Данило Харитонович скинув за хвірткою шапку, розгладив обома руками волосся й посунув на кухню. На кухні носилися цілі хвилі смачного духу, але від печі хтось крикнув, вказуючи на двері:

':— Батюшки там, туди, туди йдіть.

Данило Харитонович ступив до вітальні й перехрестився:

— Спаси вас господи! — Потім нахилився під благословення. Благочинний помахав рукою, тицьнув нею в ніс і сказав:

— Сідай!

Але Данило Харитонович пішов ще й до свого батюшки, потім до рогозівського, мошурівського, аж доки не сказав хтось:

— Та хватить з тебе!

Тоді він сів і зложив руки на колінах.

За вікном білів жасмин, тьохкали солов'ї, а на круглому столику горіли півонії. Тягло відкілясь ладаном, смирною і пареним молоком. Данило Харитонович почував, як він ніби розточається і не сидить, а плаває по хаті, мов хмарки ладану. Серце було вщерть переповнене урочистістю. А коли один із отців бовкнув "Благослови, отче", Данило Харитонович навіть підскочив і захрестився.

Засідання розпочалося.

Говорили про парафію і про оскудіння, про владу (трохи тихше) і про антихриста. Данило Харитонович не говорив, а тільки зітхав і кивав головою.

Коли дійшли до розподілу парафій, благочинний понюхав руді кінчики свого волосся, скривився й заговорив, блаженно склепивши очі:

— Отці духовні і ви, православні парафіяни, вам відомо, що отець Макарій, ізгнаний правди ради з батьківщини, одержав у нас парафію. Хазяйства в нього нема ніякого, а тому ми повинні б допомогти. Пам'ятайте: "Дающая рука да не оскудеет". Амінь.

Мошурівський піп буркнув:

— Колись було, а тепер не то рука, а й нога оскуділа. Отець Макарій з військовою виправкою допитливо перебігав по присутніх булькатими очима.

Мовчали.

Благочинний ізнову:

— Ну, так хто перший положить лепту? Отець Ілля, ви скільки відпишете дворів із своєї парафії?

Отець Ілля дивується:

— Хто? Я? З якої речі? Половина приходу голота, а половина вже в двори не пускає. Я й сам хотів просити.

— Ну, а ви, отче Харлампію?

Отець Харлампій прикладає руки до грудей:

— Сознаю і, як братові во Христі, допоможу, беріть п'ятнадцять дворів у середині міста, а дворів із десять на Підгірному.

Отець Макарій питає:

— До Підгірного далеко?

— Боже сохрани: п'ятнадцять верстов не буде, а зате в середині міста були колись найкращі купці.

— А тепер?

— Не знаю, не знаю, отче, може, й комуністи, а раніше купці.

Звернулись і до рогозівського панотця:

— А ви як?

— Комуністів скільки хочете, а православних чорта лисого віддам.

Благочинний насупився:

— Тоді просто будемо визначати: от дворів двадцять Із вашого кутка, отець Ілля, а решту...

Отець Ілля підскочив:

— Кому? Якійсь там приблуді маю давати? А дулі не хочете?

Отець Макарій немов на жарину сів:

— З'їжте її самі, ось аж дві! — скрутнув і сунув Іллі...

— Мені — дулі? — аж затіпався Ілля.— У мене камилавка, а ти дулі тичеш? — і вдарив по руках Макарія.— Гнида!

Отець Макарій підстрибнув:

— А я хто, не духовна тобі особа? — і схопив Іллю за рясу.

Отець Ілля відіпхнув його: —'Кажу тобі, не чіпляйся!

Отець Макарій стрибнув ще вище і дав йому ляпаса.

— Оце тобі і гнида, і приблуда, а переді мною такі, як ти, во фрунт стояли, щоб ти знав!

Благочинний запищав:

— Отці, отці... взявший меч... Та зачиніть же хоч вікна! Але за гуркотом стільців нічого не було чути.

Ілля і Макарій були вже під столом. Півонія, як кров, забризкала підлогу. Данило Харитонович остовпів був, потім кинувся розтягати:

— Батюшко, отець Макарій, усмиріться, бога ради! — кричав він і тяг Макарія за ногу з-під столу. Той смикався і норовив насісти Іллю, а Данило заважав. Макарій підняв другу ногу і стусонув каблуком просто Данилові в обличчя.

Данило Харитонович відсахнувся, схопився за ніс і переполошено проказав:

— Окаянний!

Потім відійшов у куток і вже тільки дивився спідлоба, як, мов півень пелехатий, метушився благочинний і як панотців під столом розбороняли вже інші.

Нарешті з Данила Харитоновича злетіла вся урочистість, і з того він розгнівався по-справжньому:

— І чого воно, справді, яка-небудь зайда, а теж тут розоряється,— і штовхнув Макарія в потилицю. Хотів і ще раз стусонути, але перед ним виріс благочинний і заверещав:

— Богохульнику, геть звідси до біса!

Данило Харитонович отетерів, схопив шапку і вискочив з хати.

— Чорти,— мимрив він, держачись за губу,— їй-богу, чорти!

Ішов тоді Данило додому довго. Мало не кожного зупиняв і розповідав:

— Чули, га? Отакі ж іроди, мабуть, і Христа вхекали! І спльовував з губи кров.

У п'ятницю з базару він пішов до нотаря.

— Товаришу,—сказав Данило нотареві,— чи можна виправляти завіщання?

— А що саме?

— Та в мене було хазяйствечко на церкву відписане, так я тепер думаю, що краще собаці під хвіст, аніж на тую церкву! І мале ж колись виросте.

Нотар підвів здивовані очі на присадкуватого дідка з ціпком і присунув до нього стільця:

— Сідайте! Я вас слухаю.

В другу неділю, коли на Посуньках задзвонили на "Достойно", Данило Харитонович навіть не перехрестився, а лише зирнув нагору й промимрив: "Ті ж тобі іроди". Дарма якийсь чоловік із хуторів надіявся, що дядько Данило зараз махне рукою, віддасть чоботята поцінно й побіжить собі до церкви.

Але вже й на "Достойно" передзвонили, а Данило Харитонович божився, що чобітки роблені на замовлення і божився, аж доки не розійшовся базар.

Валки, 1923